

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ



Кафедра хірургії

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Ігор Бурячківський

31 вересня 2024 року



ПРОГРАМА ВИБІРКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СУЧАСНА ХІРУРГІЧНА ТАКТИКА ПРИ ШЛУНКОВО-КИШКОВИХ
КРОВОТЕЧАХ»

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальності: 222 «Медицина»

Освітньо-професійна програма: «Медицина»


Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми «Медицина» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 222 «Медицина» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», ухвалено Вченою Радою ОНМедУ (протокол № 10 від 27 червня 2024 року).

Розробники:

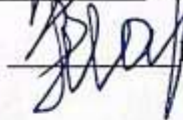
д.мед.н., професор Грубнік В.В., доц. Поляк С.Д., доц. Парфентьев Р.С., доц. Муравйов П.Т., Воротинцева К.О., Грубнік В.В., Койчев С.А., Дегтяренко С.П., Надім Канжо, Слепов В.В.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри Хірургії
Протокол №1 від «26» серпня 2024 р

Завідувач кафедри


 Володимир ГРУБНІК

Погоджено з гарантом ОПП

 Валерія МАРІЧЕРЕДА

Схвалено предметно-циклової методичної комісії з хірургічних дисциплін
Протокол № 1 від «30» серпня 2024 р.

Голова предметної циклової методичної комісії
з хірургічних дисциплін


 Василь МІЩЕНКО

Переглянуто та затверджено на засіданні

Кафедри Хірургії пролежневих діаметричних радіаційних
лежнень, термії та онкології

Протокол № 1 від 02 вересня 2024р.

Завідувач кафедри

 Володимир Грубнік.

1.Опис навчальної дисципліни:

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Загальна кількість:	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я»	<i>Денна форма навчання</i> <i>Вибіркова дисципліна</i>
Кредитів: 3	Спеціальність 222«Медицина»	<i>Рік підготовки: 6</i>
Годин: 90	Рівень вищої освіти другий (магістерський)	<i>Семестри XI</i> <i>Лекції (0 год.)</i> <i>Практичні (30 год.)</i> <i>Самостійна робота (60 год.)</i> <i>Форма підсумкового контролю – залік</i>

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: Засвоєння теоретичних та практичних знань що до можливостей використання сучасних методів обстеження, вибору оптимальної тактики зупинки шлунково-кишкових кровотеч шляхом проведення гемодинамічної стабілізації, ендоскопічних та хірургічних втручань, а також прогнозу ускладнень при проведенні діагностичних та лікувальних втручань у хворих з кишково-шлунковими кровотечами.

Завдання :

- Сформувати у студентів чітке розуміння морально-деонтологічних принципів, яких має дотримуватися медичний фахівець хірургічної спеціальності.
- Сформувати у студентів систему глибоких теоретичних знань щодо новітніх методів діагностики та лікування пацієнтів із шлунково-кишковими кровотечами.
- Засвоїти сучасні методи дослідження пацієнтів із шлунково-кишковими кровотечами в умовах військового часу.
- Навчитися організовувати якісну та своєчасну медичну допомогу пацієнтам із шлунково-кишковими кровотечами.
- Опанувати тактику обстеження пацієнтів із шлунково-кишковими кровотечами на основі клінічної картини та наявних ресурсів.
- Засвоїти методи інтерпретації результатів лабораторних та інструментальних досліджень, включаючи дані ендоскопічних досліджень.
- Навчитися інтерпретувати ендоскопічну класифікацію кровотеч за шкалою Forest для оцінки ступеня ризику та вибору подальшої тактики лікування.
- Опанувати сучасні методи ендоскопічної зупинки шлунково-кишкових кровотеч і визначати показання до їх застосування.
- Засвоїти алгоритми дій відповідно до спеціальних шкал оцінки ризику (шкала Rockall або Glasgow-Blatchford) для прогнозування перебігу захворювання.
- Вивчити показання та техніку виконання хірургічних втручань у пацієнтів із шлунково-кишковими кровотечами.
- Опанувати причини та можливі ускладнення під час проведення хірургічних та ендоскопічних втручань і методи їх попередження.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей
Загальних (ЗК):

ЗК3. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

- ЗК4. Знання та розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності.
- ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- ЗК7. Здатність працювати в команді.
- ЗК8. Здатність до міжособистої взаємодії.
- ЗК 12. Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків.

Спеціальних (СК):

- СК1. Здатність збирати медичну інформацію про пацієнта і аналізувати клінічні дані.
- СК2. Здатність до визначення необхідного переліку лабораторних та інструментальних досліджень та оцінки їх результатів.
- СК3. Здатність до встановлення попереднього та клінічного діагнозу захворювання.
- СК4. Здатність до визначення необхідного режиму праці та відпочинку при лікуванні та профілактиці захворювань.
- СК5. Здатність до визначення характеру харчування при лікуванні та профілактиці захворювань.
- СК6. Здатність до визначення принципів та характеру лікування та профілактики захворювань.
- СК7. Здатність до діагностування невідкладних станів.
- СК8. Здатність до визначення тактики та надання екстреної медичної допомоги.
- СК10. Здатність до виконання медичних маніпуляцій.
- СК11. Здатність розв'язувати медичні проблеми в нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідності.
- СК16. Здатність до ведення медичної документації, в тому числі електронних форм.

Програмні результати навчання (ПРН):

- ПРН3. Спеціалізовані концептуальні знання, що включають наукові здобутки у сфері охорони здоров'я і є основою для проведення досліджень, критичне осмислення проблем у сфері медицини та дотичних до неї міждисциплінарних проблем.
- ПРН4. Виділяти та ідентифікувати провідні клінічні симптоми та синдроми (за списком 1); за стандартними методиками, використовуючи попередні дані анамнезу хворого, дані огляду хворого, знання про людину, її органи та системи, встановлювати попередній клінічний діагноз захворювання (за списком 2).
- ПРН5. Збирати скарги, анамнез життя та захворювання, оцінювати психомоторний та фізичний розвиток пацієнта, стан органів та систем організму, на підставі результатів лабораторних та інструментальних досліджень оцінювати інформацію щодо діагнозу (за списком 4), враховуючи вік пацієнта.
- ПРН6. Встановлювати остаточний клінічний діагноз шляхом прийняття обґрунтованого рішення та аналізу отриманих суб'єктивних і об'єктивних даних клінічного, додаткового обстеження, проведення диференційної діагностики, дотримуючись відповідних етичних і юридичних норм, під контролем лікаря-керівника в умовах закладу охорони здоров'я (за списком 2).
- ПРН7. Призначати та аналізувати додаткові (обов'язкові та за вибором) методи обстеження (лабораторні, функціональні та/або інструментальні) (за списком 4), пацієнтів із захворюваннями органів і систем організму для проведення диференційної діагностики захворювань (за списком 2).
- ПРН8. Визначити головний клінічний синдром або симптом, яким обумовлена тяжкість стану потерпілого/постраждалого (за списком 3) шляхом прийняття обґрунтованого рішення стану людини за будь-яких обставин (в умовах закладу охорони здоров'я, за його межами) у т.ч. в умовах надзвичайної ситуації та бойових дій, в польових умовах, в умовах нестачі інформації та обмеженого часу.
- ПРН9. Визначати характер та принципи лікування хворих (консервативне, оперативне) із захворюваннями (за списком 2), враховуючи вік пацієнта, в умовах закладу охорони здоров'я, за його межами та на етапах медичної евакуації, в т.ч. у польових умовах, на підставі попереднього клінічного діагнозу, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами, у разі необхідності розширення стандартної схеми вмiти обґрунтувати

персоніфіковані рекомендації під контролем лікаря-керівника в умовах лікувальної установи.

ПРН10. Визначати необхідний режим праці, відпочинку та харчування на підставі заключного клінічного діагнозу, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм, шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами.

ПРН17. Виконувати медичні маніпуляції (за списком 5) в умовах лікувального закладу, вдома або на виробництві на підставі попереднього клінічного діагнозу та/або показників стану пацієнта шляхом прийняття обґрунтованого рішення, дотримуючись відповідних етичних та юридичних норм.

ПРН18. Визначати стан функціонування та обмежень життєдіяльності особи та тривалість непрацездатності з оформленням відповідних документів, в умовах закладу охорони здоров'я на підставі даних про захворювання та його перебіг, особливості професійної діяльності людини, тощо. Вести медичну документацію щодо пацієнта та контингенту населення на підставі нормативних документів.

ПРН19. Планувати та втілювати систему протиепідемічних та профілактичних заходів, щодо виникнення та розповсюдження захворювань серед населення.

ПРН24. Організовувати необхідний рівень індивідуальної безпеки (власної та осіб, про яких піклується) у разі виникнення типових небезпечних ситуацій в індивідуальному полі діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

знати:

1. Основні причини та фактори ризику, що призводять до розвитку шлунково-кишкових кровотеч (ШКК).
2. Сучасні методи діагностики шлунково-кишкових кровотеч, включаючи диференційну діагностику між верхніми та нижніми ШКК.
3. Анатомію органів травної системи, що найбільш часто є джерелом ШКК, з акцентом на гастродуоденальні та колоректальні зони.
4. Клінічну картину шлунково-кишкових кровотеч, включаючи ознаки крововтрати, шоківий стан, гіповолемію, мелену та гематокезію.
5. Методики інструментального та лабораторного обстеження хворих з шлунково-кишковими кровотечами, включаючи ендоскопію, КТ та УЗД, а також лабораторні дослідження крові.
6. Методи консервативного та оперативного лікування шлунково-кишкових кровотеч, з акцентом на ендоскопічні, медикаментозні та хірургічні методи зупинки кровотечі.

вміти:

1. Інтерпретувати дані лабораторних досліджень при шлунково-кишкових кровотечах, включаючи показники коагуляції та рівень гемоглобіну.
2. Інтерпретувати дані інструментальних методів дослідження, таких як ендоскопія, для визначення джерела та об'єму шлунково-кишкових кровотеч.
3. Оцінювати стан пацієнтів з шлунково-кишковими кровотечами: визначати ознаки шоку, анемії та оцінювати динаміку крововтрати.
4. Проводити невідкладні заходи з гемодинамічної стабілізації та підготовки до оперативного або ендоскопічного втручання при шлунково-кишкових кровотечах.
5. Обирати оптимальний метод зупинки кровотечі (ендоскопічний, хірургічний або консервативний), виходячи з клінічного стану пацієнта та локалізації кровотечі.

3. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Новітні методи діагностики та лікування пацієнтів з ШКК. Сучасні методи дослідження хворих з ШКК в військовий час. Етіологія та патогенез ШКК.

Тема 2. Організація якісної медичної допомоги хворим з ШКК. Визначення тактики обстеження та алгоритму дій у хворих з ШКК. Інтерпретація лабораторних та інструментальних методів дослідження.

Тема 3. Вибір методів та об'єму лікування. Клінічні покази до хірургічного втручання при ШКК. Методи стабілізації гемодинаміки та корекція коагуляційних порушень.

Тема 4. Покази до виконання ендоскопічної зупинки кровотечі у хворих з ШКК. Ендоскопічні

методи зупинки кровотечі. Вибір методу залежно від типу та джерела кровотечі.

Тема 5. Причини та ускладнення при хірургічних та ендоскопічних втручаннях у хворих з ШКК. Переваги малоінвазивних та інтервенційних методів у пацієнтів з ШКК.

4. Структура навчальної дисципліни

№	Тема	практичні заняття	СР	усього
1.	Новітні методи діагностики та лікування пацієнтів з шлунково-кишковими кровотечами. Сучасні методи дослідження хворих з ШКК в військовий час. Етіологія та патогенез ШКК.	6	12	18
2.	Організація якісної медичної допомоги хворим з ШКК. Визначення тактики обстеження та алгоритму дій у хворих з ШКК. Інтерпретація лабораторних та інструментальних методів дослідження.	6	12	18
3.	Вибір методів та об'єму лікування. Клінічні покази до хірургічного втручання при ШКК. Методи стабілізації гемодинаміки та корекція коагуляційних порушень.	6	12	18
4.	Покази до виконання ендоскопічної зупинки кровотечі у хворих з ШКК. Ендоскопічні методи зупинки кровотечі. Вибір методу залежно від типу та джерела кровотечі.	6	12	18
5.	Причини та ускладнення при хірургічних та ендоскопічних втручаннях у хворих з ШКК. Переваги малоінвазивних та інтервенційних методів у пацієнтів з ШКК.	6	12	18
Разом		30	60	90
Усього годин		90		

5. Теми лекційних / семінарських / практичних / лабораторних занять

1. 5.1. Теми лекційних занять
2. Не передбачено
3. 5.2. Теми практичних занять

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Новітні методи діагностики та лікування пацієнтів з шлунково-кишковими кровотечами. Сучасні методи дослідження хворих з ШКК в військовий час. Етіологія та патогенез ШКК.	6
2	Організація якісної медичної допомоги хворим з ШКК. Визначення тактики обстеження та алгоритму дій у хворих з ШКК. Інтерпретація лабораторних та інструментальних методів дослідження.	6
3	Вибір методів та об'єму лікування. Клінічні покази до хірургічного втручання при ШКК. Методи стабілізації гемодинаміки та корекція коагуляційних порушень.	6

4	Покази до виконання ендоскопічної зупинки кровотечі у хворих з ШКК. Ендоскопічні методи зупинки кровотечі. Вибір методу залежно від типу та джерела кровотечі.	6
5	Причини та ускладнення при хірургічних та ендоскопічних втручаннях у хворих з ШКК. Переваги малоінвазивних та інтервенційних методів у пацієнтів з ШКК.	6
Всього		30

6. Самостійна робота

№ п/п	Види СРЗ	Кількість годин
1	Новітні методи діагностики та лікування пацієнтів з шлунково-кишковими кровотечами. Сучасні методи дослідження хворих з ШКК в військовий час. Етіологія та патогенез ШКК.	12
2	Організація якісної медичної допомоги хворим з ШКК. Визначення тактики обстеження та алгоритму дій у хворих з ШКК. Інтерпретація лабораторних та інструментальних методів дослідження.	12
3	Вибір методів та об'єму лікування. Клінічні покази до хірургічного втручання при ШКК. Методи стабілізації гемодинаміки та корекція коагуляційних порушень.	12
4	Покази до виконання ендоскопічної зупинки кровотечі у хворих з ШКК. Ендоскопічні методи зупинки кровотечі. Вибір методу залежно від типу та джерела кровотечі.	12
5	Причини та ускладнення при хірургічних та ендоскопічних втручаннях у хворих з ШКК. Переваги малоінвазивних та інтервенційних методів у пацієнтів з ШКК.	12
Всього годин		60

1. Методи навчання

Практичні заняття: усне та письмове опитування, вирішення тестових завдань, розв'язування типових і нетипових ситуаційних задач, під контролем викладача відбувається тренінг відповідних практичних навичок та професійних вмінь на стимуляційних муляжах.

Самостійна робота: самостійна робота з рекомендованою основною та додатковою літературою, з електронними інформаційними ресурсами, самостійне опанування алгоритмів спілкування з хірургічними хворими.

8.Форми контролю і методи оцінювання (у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Поточний контроль: усне опитування, тестування, оцінювання виконання практичних навичок, розв'язання задач.

Підсумковий контроль: залік.

Оцінювання поточної навчальної діяльності на практичному занятті:

- Оцінювання теоретичних знань з теми заняття:
 - методи: опитування, вирішення ситуаційної задачі
 - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.

2. Оцінка практичних навичок з теми заняття:

1. методи: оцінювання правильності виконання практичних навичок
2. максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.

Оцінка за одне практичне заняття є середньоарифметичною за всіма складовими і може мати лише цілу величину (5, 4, 3, 2), яка округлюється за методом статистики.

Критерії поточного оцінювання на практичному занятті

Оцінка	Критерії оцінювання
«5»	Здобувач бере активну участь в обговоренні найбільш складних питань з теми заняття, дає не менше 90% правильних відповідей на стандартизовані тестові завдання, без помилок відповідає на письмові завдання, виконує практичну роботу та оформив протокол.
«4»	Здобувач, бере участь в обговоренні найбільш складних питань з теми, дає не менше 75% правильних відповідей на стандартизовані тестові завдання, припускає окремих незначних помилок у відповідях на письмові завдання, виконує практичну роботу та оформлює протокол.
«3»	Здобувач, бере участь в обговоренні найбільш складних питань з теми, дає не менше 60% правильних відповідей на стандартизовані тестові завдання, припускається значних помилок у відповідях на письмові завдання, виконує практичну роботу та оформлює протокол.
«2»	Здобувач не бере участь в обговоренні складних питань з теми, дає менше 60% правильних відповідей на стандартизовані тестові завдання, припускається грубих помилок у відповідях на письмові завдання або взагалі не дає відповідей на них, не виконує практичну роботу та не оформлює протокол.

Залік виставляється здобувачу, який виконав усі завдання робочої програми навчальної дисципліни, приймав активну участь у практичних заняттях, виконав та захистив індивідуальне завдання та має середню поточну оцінку не менше ніж 3,0 і не має академічної заборгованості.

Залік здійснюється: на останньому занятті до початку екзаменаційної сесії - при стрічковій системі навчання, на останньому занятті – при цикловій системі навчання. Оцінка за залік є середньоарифметичною за всіма складовими за традиційною чотирибальною шкалою і має величину, яка округлюється за методом статистики з двома десятковими знаками після коми.

9. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Отриманий середній бал за навчальну дисципліну для здобувачів, які успішно опанували робочу програму навчальної дисципліни, конвертується з традиційної чотирибальної шкали у бали за 200-бальною шкалою, як наведено у таблиці:

Таблиця конвертації традиційної оцінки у багатобальну шкалу

Традиційна чотирибальна шкала	Багатобальна 200-бальна шкала
Відмінно («5»)	185 – 200
Добре («4»)	151 – 184
Задовільно («3»)	120 – 150
Незадовільно («2»)	Нижче 120

Багатобальна шкала (200-бальна шкала) характеризує фактичну успішність кожного здобувача із засвоєння освітньої компоненти. Конвертація традиційної оцінки (середній бал за навчальну дисципліну) в 200-бальну виконується інформаційно-технічним відділом Університету.

Відповідно до отриманих балів за 200-бальною шкалою, досягнення здобувачів оцінюються за рейтинговою шкалою ECTS. Подальше ранжування за рейтинговою шкалою ECTS дозволяє оцінити досягнення здобувачів з освітньої компоненти, які навчаються на одному курсі однієї спеціальності, відповідно до отриманих ними балів.

Шкала ECTS є відносно-порівняльною рейтинговою, яка встановлює належність здобувача до групи кращих чи гірших серед референтної групи однокурсників (факультет, спеціальність). Оцінка «А» за шкалою ECTS не може дорівнювати оцінці «відмінно», а оцінка «В» – оцінці «добре» тощо. При конвертації з багатобальної шкали межі оцінок «А», «В», «С», «D», «Е» за шкалою ECTS не співпадають з межами оцінок «5», «4», «3» за традиційною шкалою. Здобувачі, які одержали оцінки «FX» та «F» («2») не вносяться до списку здобувачів, що ранжуються. Оцінка «FX» виставляється здобувачам, які набрали мінімальну кількість балів за поточну навчальну діяльність, але яким не зарахований підсумковий контроль. Оцінка «F» виставляється здобувачам, які відвідали усі заняття з дисципліни, але не набрали середнього балу (3,00) за поточну навчальну діяльність і не допущені до підсумкового контролю.

Здобувачі, які навчаються на одному курсі (однієї спеціальності), на підставі кількості балів, набраних з дисципліни, ранжуються за шкалою ECTS таким чином:

Конвертація традиційної оцінки з дисципліни та суми балів за шкалою ECTS

Оцінка за шкалою ECTS	Статистичний показник
A	Найкращі 10% здобувачів
B	Наступні 25% здобувачів
C	Наступні 30% здобувачів
D	Наступні 25% здобувачів
E	Наступні 10% здобувачів

10. Методичне забезпечення:

- Робоча програма навчальної дисципліни
- Силабус навчальної дисципліни
- Мультимедійні презентації
- Ситуаційні завдання
- Методичні розробки практичних занять
- Методичні рекомендації для здобувачів з самостійної роботи

11. Питання до підсумкового контролю

1. Які основні клінічні прояви шлунково-кишкових кровотеч?
2. Які особливості діагностики шлунково-кишкових кровотеч у воєнний час?
3. Які лабораторні дослідження є критичними для оцінки тяжкості шлунково-кишкових кровотеч?
4. Які інструментальні методи діагностики застосовуються для виявлення джерела шлунково-кишкової кровотечі?
5. Які новітні методи діагностики є найбільш ефективними при шлунково-кишкових кровотечах?
6. Які принципи надання невідкладної медичної допомоги пацієнтам з шлунково-кишковими кровотечами?
7. Як визначається тактика обстеження пацієнтів з підозрою на шлунково-кишкову кровотечу?
8. Які фактори впливають на вибір консервативних або хірургічних методів лікування при шлунково-кишкових кровотечах?
9. Які принципи передопераційної підготовки хворих із шлунково-кишковими кровотечами?

10. В яких випадках ендоскопічна зупинка кровотечі є доцільною при шлунково-кишкових кровотечах?
11. Які ускладнення можуть виникнути під час ендоскопічних або хірургічних втручань при шлунково-кишкових кровотечах?
12. Які найпоширеніші причини виникнення шлунково-кишкових кровотеч?
13. Які основні критерії вибору методу лікування пацієнтів з шлунково-кишковими кровотечами?
14. Які ризики та ускладнення можуть виникнути при несвоєчасному лікуванні шлунково-кишкових кровотеч?
15. Які інноваційні підходи використовуються для лікування шлунково-кишкових кровотеч?
16. Як медичні працівники можуть адаптувати стандартні методи діагностики та лікування при шлунково-кишкових кровотечах в умовах обмежених ресурсів?

12. Рекомендована література.

Основна:

1. Ендоскопічна хірургія: навч. посібник М.Запорожан, В.В., Грубнік В.В., Грубнік Ю.В., та ін.; за ред. В.М.Запорожана В.В. Грубніка ВСВ «Медицина», 2019 - К.: - с.87
2. Невідкладна хірургія органів черевної порожнини (стандарти організації та професійно орієнтовані алгоритми надання медичної допомоги) За редакцією академіка НАН та НАМН України, професора Фоміна П.Д., члена кореспондента НАМН України, професора Усенко О.Ю., професора Березницького Я.С Київ «Бібліотека «Здоров'я України» 2018 с.- 47-77
3. Невідкладна хірургія : підручник для здобувачів VI курсів медичних факультетів медичних вузів / за ред. В. В. Бойка, В. М. Лісового ; Міністерство охорони здоров'я України, Харківський національний медичний університет. – Харків : НТМТ, 2019. – 420 с.
4. Невідкладні стани в хірургії. К. Бобак, А. Бобак, В. Киретів Видавництво «Медицина» рік видання – 2017.

Додаткова:

1. Ендоскопія травного каналу. Норма, патологія, сучасні класифікації. Кімакович В.Й., Нікішаєв В.І., Тумак І.М. та ін. Видавництво «Медицина Світу» рік видання, 2008 р. – 208 с.

13. Інформаційні ресурси:

1. Сайт кафедри хірургії : <https://info.odmu.edu.ua/chair/surgery2>
2. Міністерство охорони здоров'я України: <http://moz.gov.ua/>
3. Національна наукова медична бібліотека України: <http://www.library.gov.ua/>
4. Центр тестування МОЗ України: <http://testcentr.org.ua/>
5. Англomовний веб-ресурс для лікарів та інших професіоналів охорони здоров'я: <http://www.medscape.com>
6. Англomовна текстова база даних медичних та біологічних публікацій: <http://www.pubmed.com>
7. Англomовний веб-ресурс для лікарів та інших професіоналів охорони здоров'я: <https://emedicine.medscape.com/pulmology>